

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Συστήματα γραφής στο Μεσογειακό χώρο

Ενότητα 4: Αιγυπτιακά ιερογλυφικά

Ελένη Καραντζόλα

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

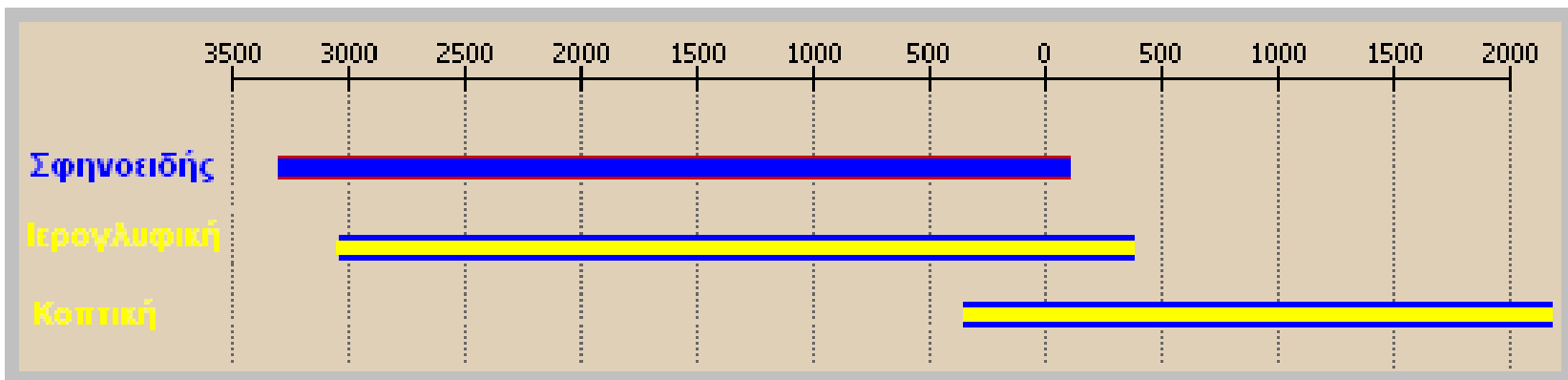

ΔΙΑΛΕΞΗ 10

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΑ

+ Χρονολόγηση ιερογλυφικών

- Η γραπτή μορφή της αρχαίας αιγυπτιακής αναπτύχθηκε αυτόνομα, περίπου την ίδια εποχή με τη σφηνοειδή γραφή, με την οποία είχε σχεδόν την ίδια χρονική διάρκεια.

+ Βασικά χαρακτηριστικά

- Περιοχή: Κοιλιάδα του Νείλου
- 700 σημεία στην αρχή της 1ης χιλιετίας π.Χ., μέχρι 5.000 στην ελληνορωμαϊκή εποχή
- Εξέλιξη: ιερογλυφική – ιερατική – δημοτική / κοπτικό αλφάβητο
- Φορά ανάγνωσης: τα *ιερογλυφικά* γράφονται σε ποικίλες κατευθύνσεις (από δεξιά προς αριστερά, από αριστερά προς τα δεξιά, κάθετα) – η κατεύθυνση υποδεικνύεται από τα έμψυχα σημεία, τα οποία κοιτούν προς την αρχή της επιγραφής / η *ιερατική* και η *δημοτική* γραφή, πάντα από δεξιά προς τα αριστερά

+ (συνέχεια)

- Σύστημα: μικτό (ιδεο-φωνογραφικό)
- Εξαφάνιση: τέλη 4^{ου} μ.Χ. αι. – τελευταία μαρτυρία 394 μ.Χ. Επιγραφές της νήσου Φίλες (ωστόσο 7 χαρακτήρες της δημοτικής γραφής επιζούν στο κοπτικό αλφάβητο)
- Αποκρυπτογράφιση: 1822, Francois Champollion.

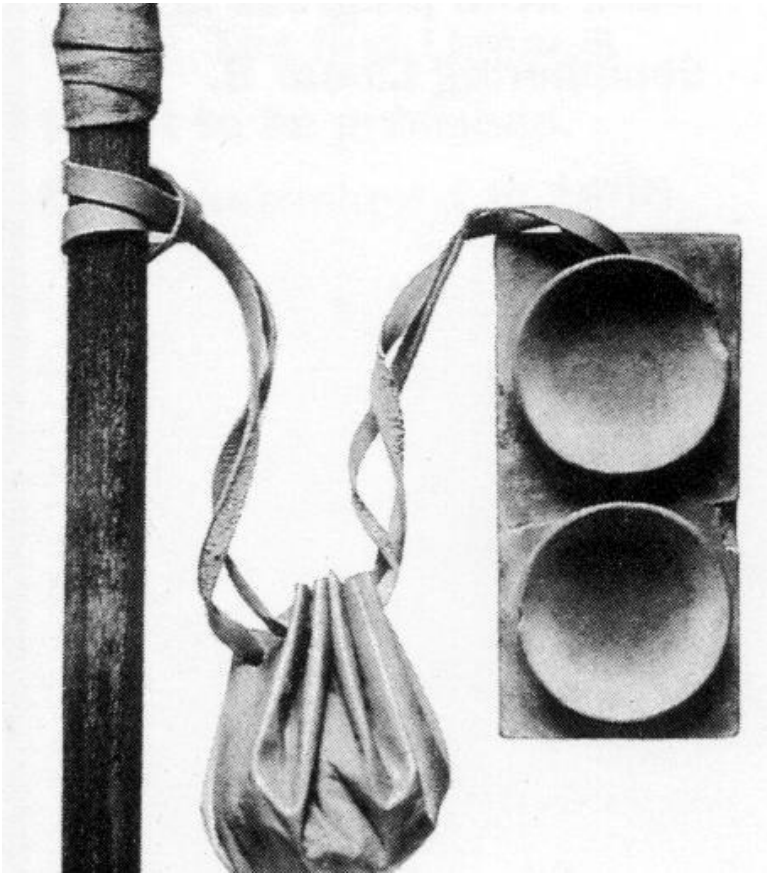
+ Διαφορές μεταξύ σφηνοειδούς και ιερογλυφικών

- Τα ιερογλυφικά δεν χρησιμοποιήθηκαν, όπως η σφηνοειδής, για πολλές διαφορετικές γλώσσες και δεν δέχτηκαν επιδράσεις από διαφορετικά γλωσσικά συστήματα.
- Η αιγυπτιακή γλώσσα (χαμιτο-σημιτική) είναι διαφορετικού τύπου από τη σουμερική.
- Η χρήση της γραφής ως μνημειακής και ως γλώσσας του ιερατείου είναι σημαντικότερη για τον αιγυπτιακό πολιτισμό από ό,τι για τον σουμερικό.

- + Η μνημειακή και η διακοσμητική χρήση χαρακτηρίζουν τα ιερογλυφικά σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους.

+ Σύνεργα γραφένων

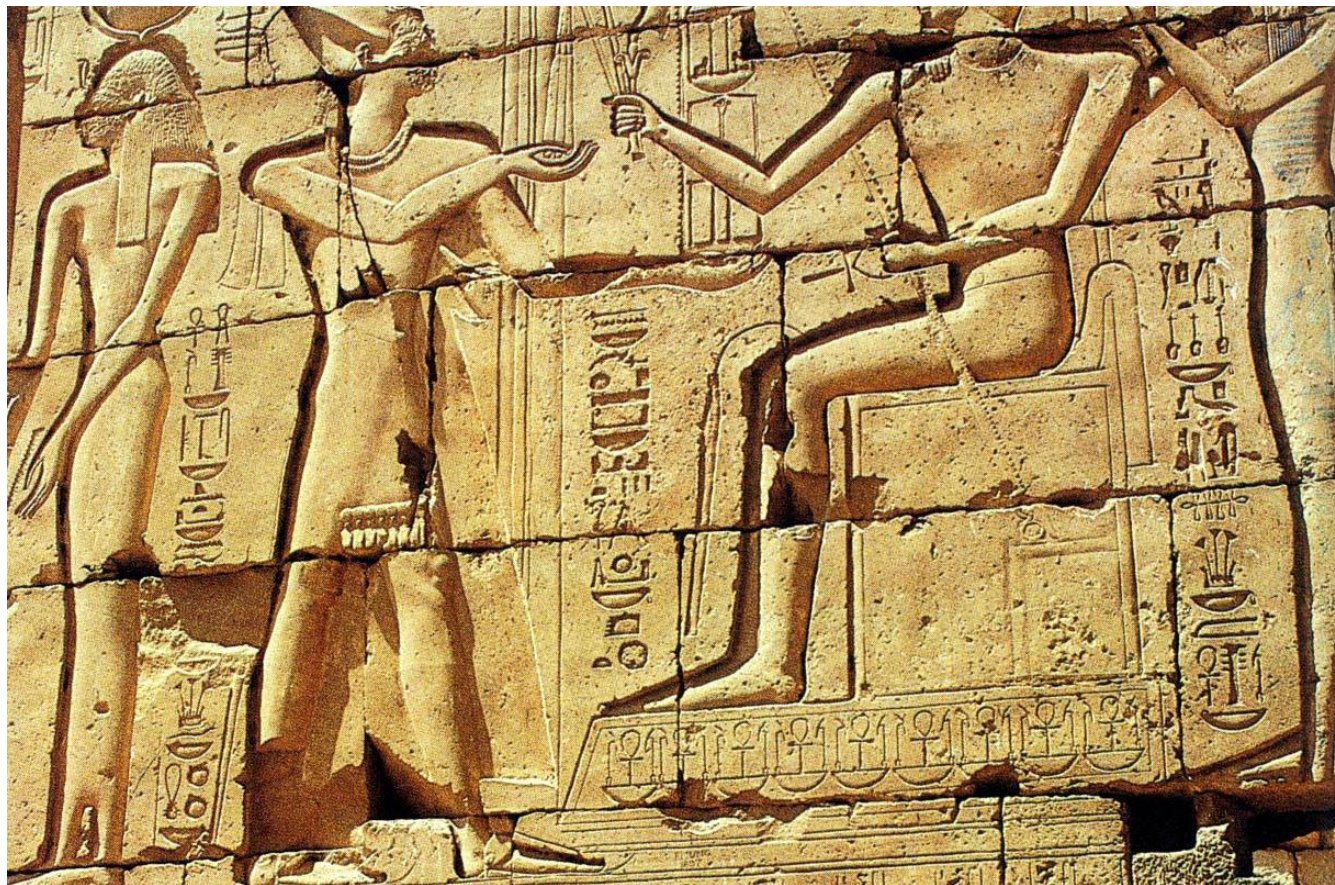
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΩΝ

+ Η εξέλιξη των ιερογλυφικών

Τα ιερογλυφικά χρησιμοποιήθηκαν μέχρι τον τρίτο αιώνα μ.Χ. σχεδόν αναλλοίωτα, αλλά περιορίστηκαν κυρίως στη διακόσμηση.

Στη θέση τους αναπτύχθηκε η λεγόμενη **ιερατική** γραφή, που είναι μία επισευρμένη μορφή των ιερογλυφικών. Η ονομασία αυτή της δόθηκε αργότερα, όταν, γύρω στον 7ο αι. π.Χ., αντικαταστάθηκε και αυτή στην καθημερινή χρήση από μία απλούστερη μορφή που ονομάστηκε από τον Ηρόδοτο **δημοτική** (δηλ. λαϊκή).

Στη γλώσσα αυτή ήταν μεταφρασμένο το κείμενο που επέτρεψε στον Champollion να αποκρυπτογραφήσει τα ιερογλυφικά το 1823.

+

ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΑ

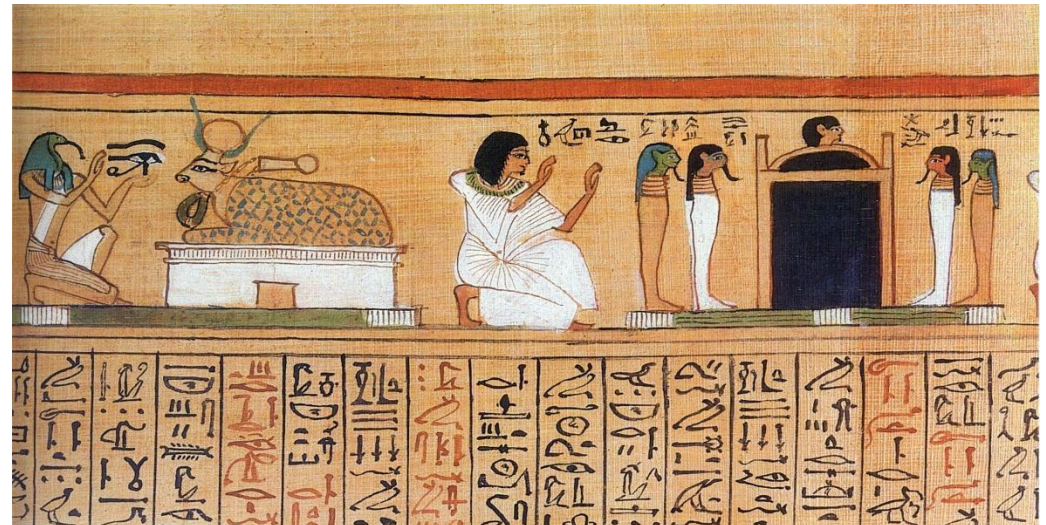
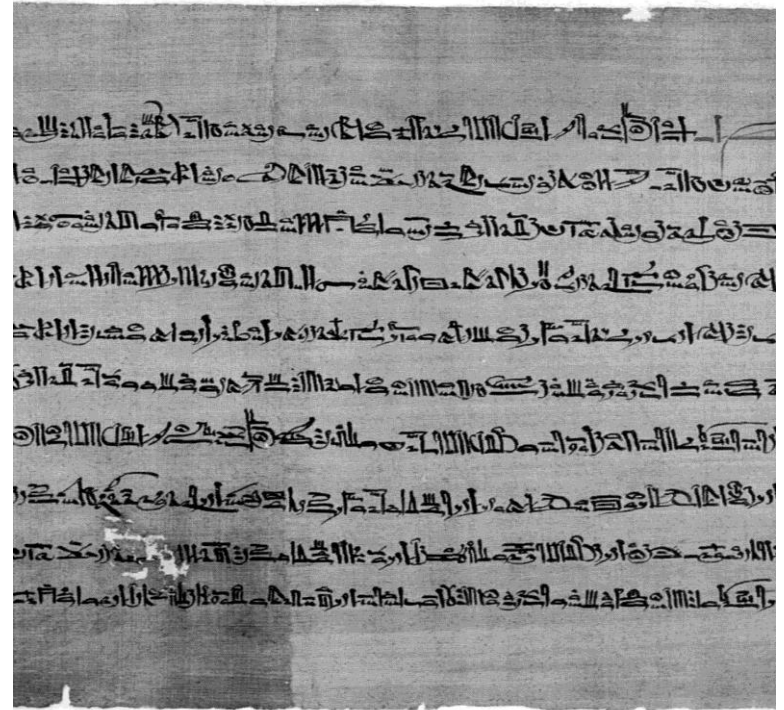
σε ναϊκό οικοδόμημα

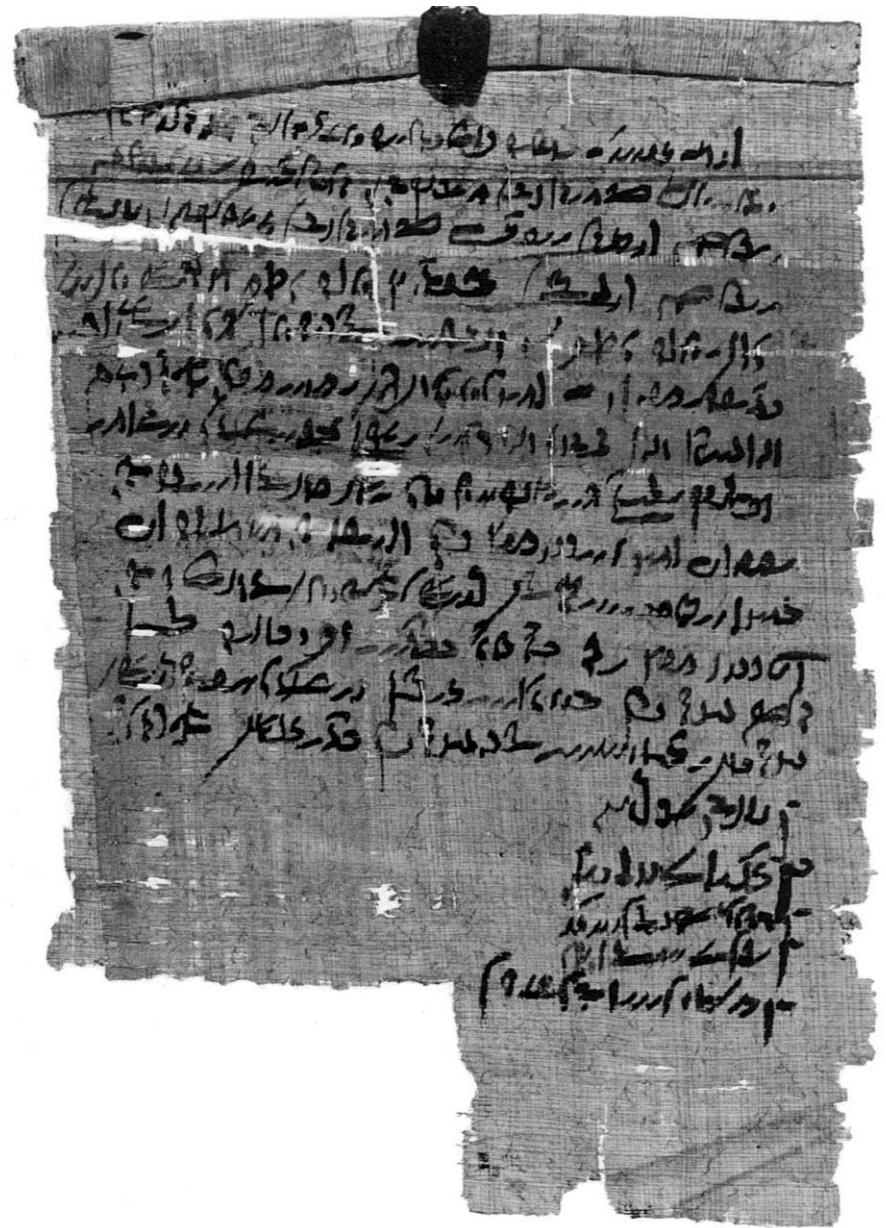

ΙΕΡΑΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Πάνω: πάπυρος

Κάτω: Βίβλος των νεκρών

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

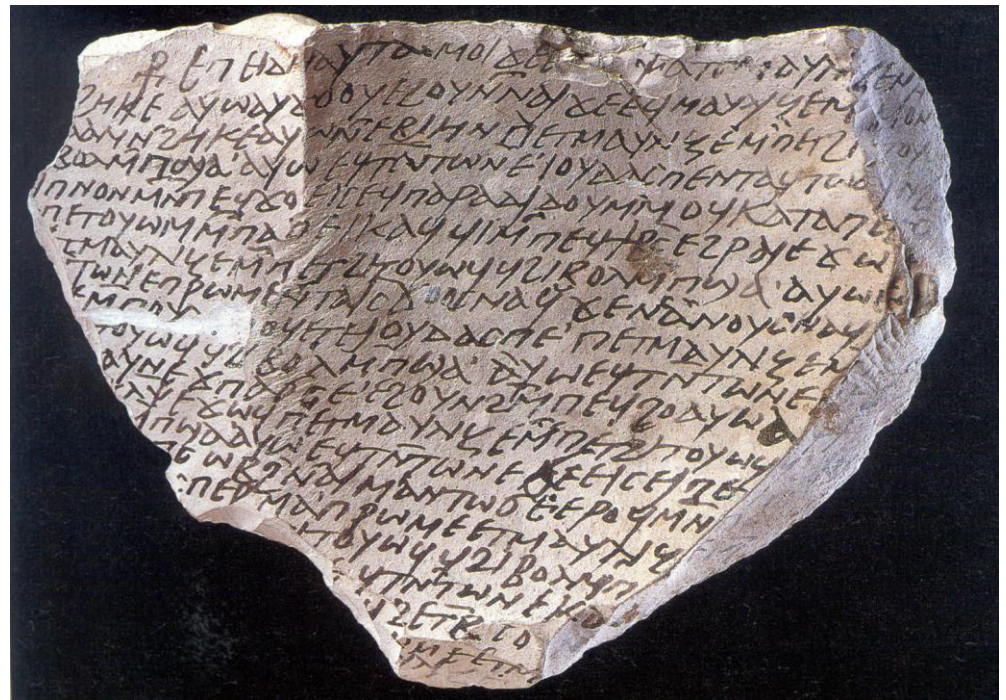
+ (συνέχεια)

Η χρήση των ιερογλυφικών στις διάφορες μορφές τους κράτησε μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

Τα **κοπτικά** αποτελούν μετεξέλιξη της δημόδους αιγυπτιακής γλώσσας με ταυτόχρονη χρήση του κοπτικού αλφάβητου κατά την περίοδο 200-1600 μ.Χ. Είναι η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν τα χριστιανικά θρησκευτικά κείμενα από τους Κόπτες λόγιους, μοναχούς και λαϊκούς.

Coptic	name	Phonetic value
Α	alpha	a
Β	vita	v (b)
Γ	gamma	g
Δ	delta	d
Ε	epsilon	e
Ζ	zita	z
Η	ita	i, e
Θ	tita	t
Ι	iota	i
Κ	kappa	k
Λ	laula	l
Μ	mi	m
Ν	ni	n
Ξ	xi	x
Ο	omicron	o
Π	pi	p
Ρ	ro	r
Σ	sima	s
Τ	tau	t
Υ	ypsilon	y, u
Φ	phi	ph
Χ	khi	ch, kh
Ψ	psi	ps
Ω	omega	o
Ϡ	shei	s
ϣ	fai	f
ϥ	hori	h
ϧ	djandja	g
Ϩ	chima	c
ϩ	ti	ti

ΚΟΠΤΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΓΡΑΦΗΣ

+ Γλωσσική οικογένεια

Αφρο-Ασιατική οικογένεια γλωσσών

Σημιτική

Αιγυπτιακή

Βερβερική

Κουσιτική

Ομοτική

Τσαδική

+ Στάδια εξέλιξης της αιγυπτιακής γλώσσας

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	ΓΡΑΦΗ
Αρχαίο Βασίλειο Πρώτη Ενδιάμεση Περίοδος περ. 2700 – 2000 π.Χ.	Αρχαία Αιγυπτιακά	ιερογλυφική, ιερατική
Μέσο Βασίλειο Δεύτερη Ενδιάμεση Περίοδος περ. 2000 – 1500 π.Χ.	Μέσα Αιγυπτιακά	ιερογλυφική, ιερατική
Νέο Βασίλειο – Τρίτη Ενδιάμεση Περίοδος περ. 1500 – 700 π.Χ.	Νέα Αιγυπτιακά (Μέσα Αιγυπτιακά του Νέου Βασιλείου)	ιερογλυφική, ιερατική
Ύστερη Περίοδος περ. 700 π.Χ. – 300 μ.Χ.	Δημώδη Αιγυπτιακά (Μέσα Αιγυπτιακά της Ύστερης Περιόδου)	ιερογλυφική, ιερατική, δημώδης
Χριστιανική / Ισλαμική περίοδος περ. 300 – 1600 μ.Χ	Κοπτικά	Κοπτικό αλφάβητο

+ Βασικές αρχές γραμματικής δομής

- Δημιουργία λέξεων από ρίζες συμφώνων
- Απουσία φωνηέντων
- Ασθενή σύμφωνα: *z, i, w, y*
- Η μετατροπή των ιερογλυφικών λέξεων στο δικό μας σύστημα ομιλίας γίνεται με την αρωγή συγκεκριμένων λατινικών χαρακτήρων, πολλά από τα οποία φέρουν διακριτικά σημάδια [*diacritics*]. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται **φωνητική μεταγραφή** [*transliteration*].

ΤΥΠΟΙ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

- Τα ιερογλυφικά είναι μίγμα *φωνογραμμάτων* και *λογογραμμάτων*. Πολλά σύμβολα μπορεί να είναι το ένα ή το άλλο, ανάλογα με το συγκεκριμένο. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνονται:

ΛΟΓΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

- **Εικονογράμματα:** η απλούστερη μορφή ιερογλυφικών - κάθε σύμβολο εκφράζεται με μια εικόνα, που αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο
- **Προσδιοριστικά σύμβολα (ή ταξογράμματα):** τοποθετούνται στο τέλος των λέξεων για να αποσαφηνίσουν τη σημασία τους.

+ ΤΥΠΟΙ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

ΦΩΝΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

- μονοσυμφωνικά σημεία (24, «αλφάβητο»)
- δισυμφωνικά σημεία (περ. 100)
- τρισυμφωνικά στοιχεία (περ. 50)

■ **Φωνητικά συμπληρώματα:** σε αρκετές περιπτώσεις ένα *δισύμφωνο* ή *τρिसύμφωνο* ακολουθείται από ένα *μονοσύμφωνο*, το οποίο παρεμβαίνει επικουρικά, για να τονίσει τον καταληκτικό ήχο της λέξης.

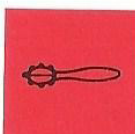

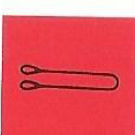

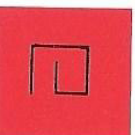
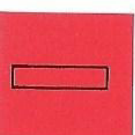

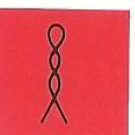

+ Αρχή του συλλαβόγριφου (*rebus principle*)

■ Το πέρασμα από τα λογογράμματα στα φωνογράμματα:

Ιερογλυφικά σύμβολα μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν ήχους μάλλον παρά αντικείμενα και, έτσι, να εκφράσουν έννοιες και λέξεις τελείως ανεξάρτητες και άσχετες σε μορφή και περιεχόμενο με τα αντικείμενα που απεικονίζονται μέσω των συμβόλων (*φωνητικός δανεισμός*), π.χ. **μπαρ + ούτι = μπαρούτι (!)**

+ Μονοσυμφωνικά σημεία (ιερογλυφικό «αλφάβητο»)

	αετός, <u>ζ</u> (γλωττιδικός ήχος)		κερασφόρος έχιδινα, <u>φ</u>		δίσκος ή κόσκινο (;), <u>ξ</u>		κύπελλο ή καλάθι, <u>κ</u>
	κάλαμος, <u>ι</u>		κουκουβάγια, <u>μ</u>		ρόπαλο ή κοιλιά ζώου, <u>κ^x</u>		κάθισμα ή στήριγμα γάστρας (;), <u>γκ</u>
	βραχίονας, <u>(a)</u>		νερό, <u>ν</u>		σύρτης πόρτας, <u>σ</u>		καρβέλι φωμιού, <u>ι</u>
	νεοσσός ορτυκιού, <u>βου/γον</u>		στόμα, <u>ρ</u>		κλωστή ή διπλωμένο ένδυμα, <u>σ</u>		σχοινί με θηλιές, <u>ισ</u>
	κνήμη, <u>μπ</u>		φράχτης ή καλαμένια καλύβα, <u>χ</u>		λεκάνη ή δεξαμενή νερού, <u>σ</u>		χέρι, <u>νι</u>
	ψάθα, <u>π</u>		στριμμένο λινάρι, <u>ξ</u>		τρίγωνο ή λόφος, <u>κ</u>		νερόφιδο, <u>νιζ</u>

Σύμβολο	Φωνητική μεταγραφή	Φωνητική απόδοση		Σύμβολο	Φωνητική μεταγραφή	Φωνητική απόδοση	
		Ελληνικά	Αγγλικά			Ελληνικά	Αγγλικά
	<i>z</i>	αα	aa		<i>h</i>	χ	h
	<i>i</i>	ι	y/i		<i>h</i>	κχ	kh
	<i>y</i>	ι	y		<i>h</i>	κχ	kh
	<i>ε</i>	α	a		<i>s</i>	σ	s
	<i>w</i>	ου	w		<i>ʃ</i>	σ(ε)σ	sh
	<i>b</i>	μπ	b		<i>q</i>	κ	q
	<i>p</i>	π	p		<i>k</i>	κ	k
	<i>f</i>	φ	f		<i>g</i>	γκ	g
	<i>m</i>	μ	m		<i>t</i>	τ	t
	<i>n</i>	ν	n		<i>t</i>	τσ	d
	<i>r</i>	ρ	R		<i>d</i>	ντ	j
	<i>h</i>	χ			<i>d</i>	τζ	

Δισυμφωνικά

Τρισυμφωνικά

		Αγγλικά	Ελληνικά
	ʿ3	áaa	άαα
	w3	wa	ουά
	b3	ba	μπα
	p3	pa	πα
	m3	ma	μα
	h3	ha	χα
	h3	kha	κχα
	h3	xa	χα
	s3	saa	σαα
	s3	saa	σαα
	s3	saa	σαα
	s3	ssaa	σσαα
	k3	ka	·κα
	hw	khw	κχου
	sw	sw	σου
	šw	ssw	σσου
	dw	jw	τζου
	3b	aab	άαμπ
	nb	neb	νεμπ
	wp	wep	ουέπ
	kp	kep	κεπ
	tp	tep	τεπ
	im	im	ιμ
	nm	nem	νεμ
	hm	hem	χεμ
	hm	hem	χεμ
	ir	ir	ιρ
	nr	ner	πεο

		Αγγλικά	Ελληνικά
	t3	ta	τα
	t3	t3a	τσα
	d3	ja	τζα
	mi	mi	μι
	mi	mi	μι
	ti	ti	τι
	wʳ	wa	ουά
	hʳ	kha	κχα
	3w	aaw	ααου
	iw	iw	γιου
	nw	nw	νου
	nw	nw	νου
	rw	rw	ρου
	km	kem	κεμ
	gm	gem	γκεμ
	tm	tem	τεμ
	in	in	ιν
	wn	wen	ουέν
	wn	wen	ουέν
	mn	men	μεν
	nn	men	νεν
	hn	hen	χεν
	hn	hen	χεν
	hn	hen	χεν
	sn	sen	σεν
	sn	ssen	σσεν
	is	is	ις
	ms	mes	μες

Σύμβολο	Φωνητική μετεγγραφή	Φωνητική απόδοση	
		Αγγλικά	Ελληνικά
	ʿhʳ	aha	άχα
	hpr	kheper	κχέπερ
	sdm	sejem	σέτζεμ
	nfr	nefer	νέφερ
	ʿnh	ankh	ανκχ
	htp	hetep	χέτεπ
	dsr	jeser	τζέσερ
	w3h	wah	ουάχ
	w3d	waj	ουάτζ
	hnt	khenet	κχένετ

+ Παραδείγματα δισυμφωνικών σημείων και λέξεων

 <i>s3</i>	 <i>s3</i> γιος	 <i>s3</i>	 <i>s3</i> πίσω
 <i>mr</i>	 <i>mr</i> αγάπη, αγαπώ	 <i>mr</i>	 <i>mr</i> άρρωστος
 <i>mt</i>	 <i>mty</i> επακριβώς	 <i>mt</i>	 <i>m(w)t</i> μητέρα
 <i>b3</i>	 <i>b3k</i> υπηρέτης	 <i>pr</i>	 <i>pr</i> εξέρχομαι
 <i>nb</i>	 <i>nb</i> ηγεμόνας	 <i>wr</i>	 <i>wr</i> μεγάλος

+ Παραδείγματα τρισυμφωνικών σημείων και λέξεων

 <i>nh</i>	 <i>nh</i> ζωή, ζω	 <i>ntr</i>	 <i>ntr</i> θεός
 <i>hc</i>	 <i>hc</i> στέκομαι	 <i>htr</i>	 <i>htr</i> ξεκουράζομαι, ικανοποιούμαι
 <i>w3h</i>	 <i>w3h</i> υπομένω	 <i>sdm</i>	 <i>sdm</i> ακούω
 <i>nfr</i>	 <i>nfr</i> καλό, όμορφο	 <i>spr</i>	 <i>spr</i> πλησιάζω

+ Φωνητικά συμπληρώματα και προσδιοριστές

- Είναι σύμβολα που γράφονται και δεν προφέρονται, αλλά χρησιμοποιούνται για να αποσαφηνίσουν την ανάγνωση ή τη σημασία άλλων συμβόλων.
- **Φωνητικά συμπληρώματα:** για να ξέρουμε ότι το σύμβολο χρησιμοποιείται με τη φωνητική του αξία, δηλαδή wr, «συμπληρώνουμε» την ορθογράφησή του με το σύμβολο που αντιστοιχεί στον ήχο [r].
- **Προσδιοριστές:** Το σύμβολο σημαίνει «σπίτι», όταν όμως συνοδεύεται από τον προσδιοριστή «κινούμαι, περπατώ», σημαίνει «φεύγω». Τα προσδιοριστικά είναι πολύ σημαντικά για το σύστημα, και πολλά από αυτά είναι καθαρά εικονογραφικά.

+ Προσδιοριστικά

man

woman

god, king

force, effort

eat, drink, speak

book, writing,
abstract

small, bad, weak

house, building

town, village

desert, foreign
country

sun, light, time

walk, run

wood, tree

plural indicator

+ Κατεύθυνση γραφής και ανάγνωσης

Τα ιερογλυφικά γράφονται και διαβάζονται:

- κάθετα (από πάνω προς τα κάτω) ή οριζόντια,
 - από τα δεξιά προς τα αριστερά (αριστερόστροφα),
 - από τα αριστερά προς τα δεξιά (δεξιόστροφα).

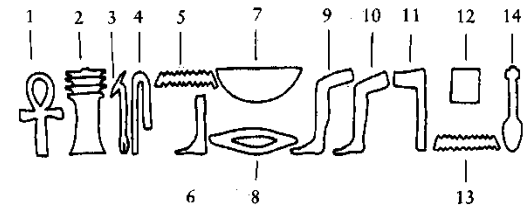
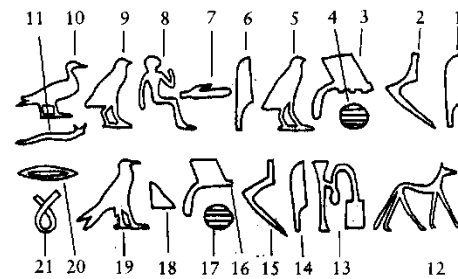
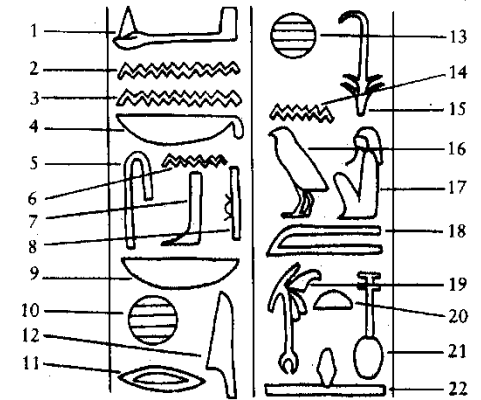
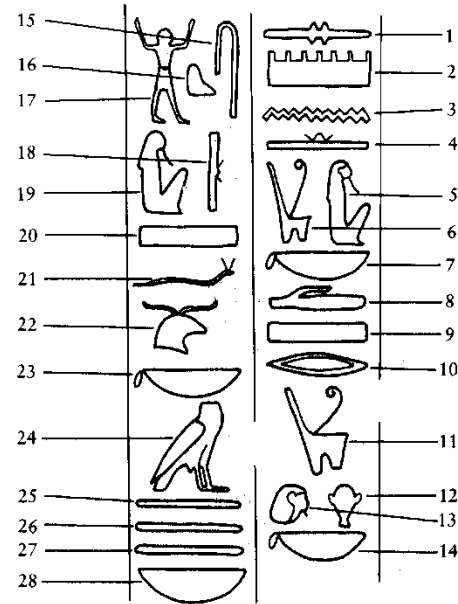
→ Το όνομα της θεάς Ίσιδας, στα αιγυπτιακά Αστάτ, γραμμένο με όλους τους δυνατούς τρόπους:

(συνέχεια)

→ Η κατεύθυνση προς την οποία κοιτούν τα υποδεικνύει την αρχή της επιγραφής.

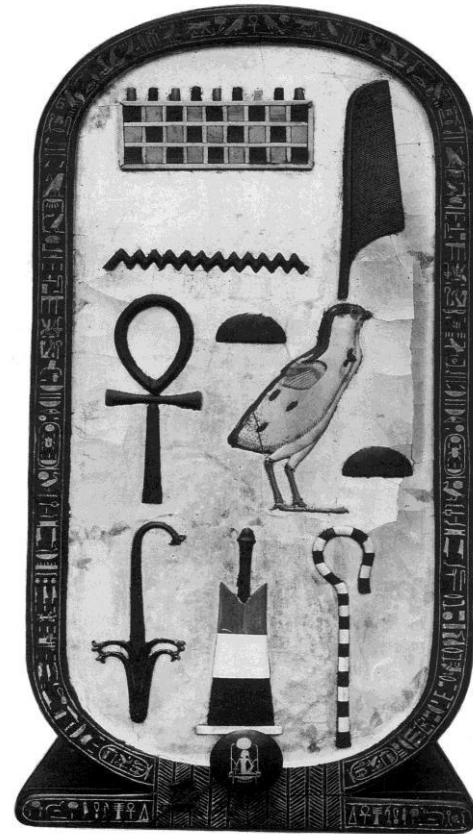

+ Βασιλικά ονοματόσημα

ΡΑΜΣΗΣ Β΄

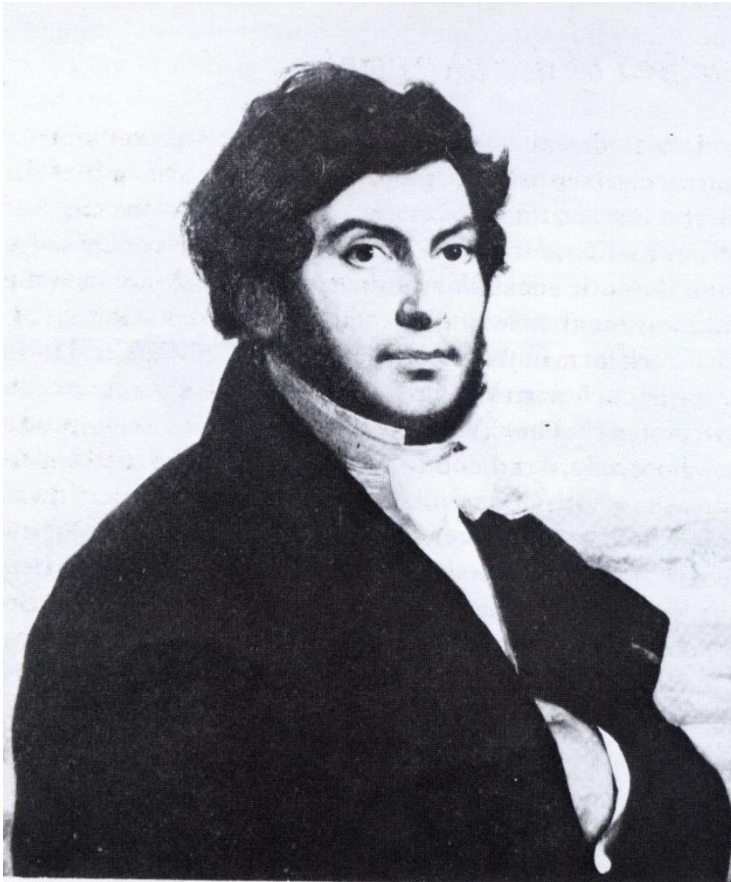

ΤΟΥΤΑΓΧΑΜΩΝ

ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

+

Jean-François Champollion
(1790-1832)

